

2. Fyzické osoby - podnikatelé

- Počet podnikatelů**

Podnikatelé se v zásadě člení do dvou hlavních skupin - podle právní formy jejich podnikání se rozlišují právnické a fyzické osoby. Podle údajů Registru ekonomických subjektů existovalo koncem roku 2004 v České republice 407 tisíc právnických osob a téměř 2 mil. fyzických osob-podnikatelů. Počet registrovaných ekonomických subjektů se v daném období zvyšoval, i když ne stejným tempem. U právnických osob došlo mezi lety 2001 až 2004 ke zvýšení jejich počtu o 18,2 % a u fyzických osob vykázal růst jejich počtu podstatně nižší tempo, které činilo 6,7 % - viz tabulka 1.

Ne všechny v registru evidované právnické a fyzické osoby s postavením podnikatelů jsou však v daném období aktivní, resp. vyvíjejí činnost. Údaje o počtu aktivních ekonomických subjektech se získávají porovnáním počtu ekonomických subjektů vedených v Registru ekonomických subjektů s údaji Ministerstva práce a sociálních věcí, resp. České správy sociálního pojištění, a Ministerstva financí, resp. Ústředního finančního a daňového ředitelství. Ekonomický subjekt zapsaný v Registru ekonomických subjektů a uvedený v daném období alespoň v jednom z dalších seznamů dvou výše uvedených institucí se považuje za aktivní.

Počet aktivních fyzických osob-podnikatelů se v období 2001 až 2004 snižoval, jak ukazují údaje v tabulce 2. V roce 2002 došlo k nepatrnému růstu a v roce 2003 zase k nepatrnému poklesu. V následujícím roce se však pokles poněkud zrychlil, a to na 2,1 procentních bodů. V roce 2004 tak byl ve srovnání s rokem 2001 celkový počet aktivních fyzických osob-podnikatelů o 21 708 osob nižší, což představuje pokles o 2,1 %.

Počet aktivních právnických osob naopak vykazoval, s výjimkou roku 2003, růst, který v roce 2004 ve srovnání s rokem předchozím dosáhl téměř 12 %. Celkem se počet aktivních právnických osob zvýšil v hodnoceném období o 7,5 %.

Výsledkem uvedeného vývoje je, že zatímco v roce 2001 připadala jedna aktivní právnická osoba na 477 aktivních fyzických osob-podnikatelů, v roce 2004 to bylo již jen 434 fyzických osob.

Tabulka 1: Aktivní fyzické osoby a právnické osoby

Pramen: ČSÚ 2005, vlastní propočty

	2001	2002	2003	2004	průměr
Fyzické osoby celkem	1 823 625	1 872 507	1 924 596	1 945 360	
Fyzické osoby aktivní	1 037 032	1 040 150	1 036 702	1 015 324	
Podíl v %	56,9	55,5	53,9	52,2	54,6
Právnické osoby celkem	344 572	363 894	388 763	407 231	
Právnické osoby aktivní	217 284	218 045	209 219	233 658	
Podíl v %	63,1	59,9	53,8	57,4	58,5

- Aktivní fyzické osoby**

Vzhledem k tomu, že povinnost podnikatelů se v případě ukončeného podnikání odhlásit z Registru ekonomických subjektů, se pojímá velmi volně, docházelo v daném období k růstu celkového počtu registrovaných fyzických osob-podnikatelů. V důsledku tohoto vývoje se, podle údajů v tabulce 2, podíl aktivních fyzických osob-podnikatelů na jejich celkovém počtu postupně snižoval v celém období, a to z necelých 57 % v roce 2001 až na o něco více než 52 % v roce 2004.

V průměru za dané období činil podíl aktivních fyzických osob-podnikatelů na počtu registrovaných necelých 55 %. Znamená to, že téměř polovina fyzických osob-podnikatelů registrovaných v RES v daném roce svoji činnost buď pozastavila nebo ukončila, aniž by tuto skutečnost oznámila a ta se tak mohla promítnout do údajů, které RES vede.

Jakou roli hrají cizinci v celkovém počtu fyzických osob-podnikatelů? Nijak závažnou, vzhledem k tomu, že z celkového počtu aktivních fyzických osob-podnikatelů zaujímali cizinci v daném období malý a přitom stabilní podíl ve výši 3,4 %, takže celkový pohled na tento segment ekonomiky příliš neovlivnili.

Tabulka 2: Aktivní FO

Pramen: Český statistický úřad, 2005

	2001	2002	2003	2004
Aktivní fyzické osoby	1 037 032	1 040 150	1 036 702	1 015 324
Meziroční index v %		100,3	99,7	97,9
Aktivní právnické osoby	217 284	218 045	209 219	233 658
Meziroční index v%		100,4	96,0	111,7

• **Neaktivní právnické osoby**

Neaktivní ekonomické subjekty se vyskytují v obou kategoriích podnikatelů. Z tabulky 1 vyplývá, že i podíl aktivních právnických osob na jejich celkovém počtu se v daném období snížil, a to ze 63 % v roce 2001 na 57,4 % v roce 2004. I když v roce 2003 byla tato proporce v případě obou kategorií podnikatelů téměř shodná, ale v následujícím roce podíl aktivních právnických osob byl o téměř 5 p.b. větší. Tudíž i v kategorii právnických osob tak existuje kolem 40 % firem, které nevykazují činnost nebo činnost bez oznámení ukončily, resp. svoji činnost pozastavily.

U obou forem podnikání se v období 2001 až 2004 rozevírají nůžky mezi počtem registrovaných subjektů a počtem těch, kteří vykazují činnost. Důvodů, proč existuje tak velký rozdíl mezi registrovanými a aktivními podnikateli, je patrně celá řada. Patří k nim i poměrně složitý způsob, jakým lze podnikatelskou činnost natrvalo ukončit. (V případě fyzických osob je nutné kontaktovat příslušný finanční úřad, který vystaví tzv. souhlas správce daně s ukončením činnosti, toto předat na živnostenský úřad, dále je nutné v přesně stanoveném termínu po ukončení činnosti kontaktovat Správu sociálního zabezpečení a příslušnou zdravotní pojišťovnu.)

• **Změny podmínek pro drobné podnikatele**

Složení skupiny fyzických osob-podnikatelů je velmi různorodé. Do této skupiny patří i studenti, důchodci a zaměstnanci. V roce 2004, tedy v prvním roce platnosti institutu minimálního základu daně pro fyzické osoby podnikatele a aplikace vyššího a postupně se dále zvyšujícího vyměrovacího základu pro příspěvky na důchodové pojištění, se počet zaevidovaných ekonomických subjektů-fyzických osob, které nepodaly v roce 2004 daňové přiznání a ani neodvedly pojistné, zvýšil jen nevýznamně.

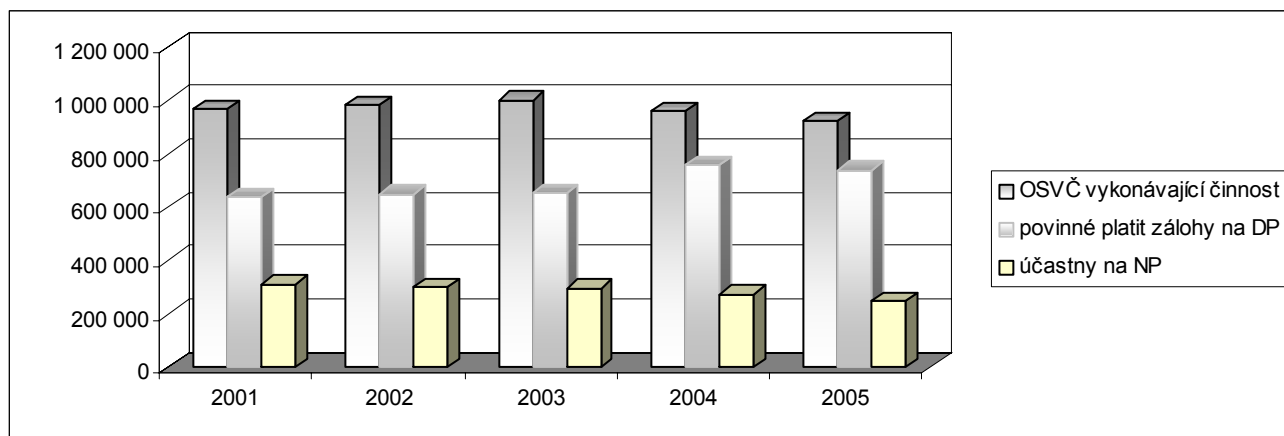
Minimální základ daně z příjmů byl zaveden v souvislosti s reformou veřejných financí. Toto opatření mělo snížit daňové úniky. Jeho podstatou je, že i firmy, které vykazují ztrátu, musejí na dani z příjmu odvést zhruba tolik, kolik vydělá zaměstnanec, jehož výdělek je na úrovni poloviny průměrné mzdy.

Institut minimálního základu daně se přitom vztahuje na všechny podnikatele-fyzické osoby, s výjimkou těch, kteří vykáží vyšší základ daně (než je minimální základ pro daň z příjmu), a dále se netýká těch, kteří pobírají starobní nebo invalidní důchod, studujících do 26 let, podnikatelů v prvních dvou letech činnosti, fyzických osob, pro něž není příjem z podnikání hlavní činností atd. Stanovením takto širokého okruhu lidí, kteří institutu minimálního základu daně z příjmu nepodléhají, se význam tohoto opatření snižuje.

Rok 2004 je zároveň i rokem, ve kterém Česká republika vstoupila do Evropské unie. Pro podnikatele přinesl tento vstup nejen nové příležitosti, ale i zostření konkurence. Z hlediska vývoje počtu aktivních fyzických osob-podnikatelů je však velmi obtížné vliv obou výše zmíněných faktorů od sebe oddělit. Navíc, otázka plné liberalizace trhu služeb v rámci EU je dosud otevřená a její podoba se ještě hledá.

Graf 1: Vývoj počtu OSVČ

Pramen: Účetní zprávy ČSSZ za příslušné roky,

Poznámka: údaje ke konci září daného roku

• Drobní podnikatele podle údajů ČSSZ

Česká správa sociálního zabezpečení z titulu své funkce také sleduje vývoj segmentu malého a středního podnikání. Pro označení drobných podnikatelů používá pojem „osoba samostatně výdělečně činná“. Ve svých statistikách uvádí kromě jiného celkový počet osob samostatně výdělečně činných a z toho kolik jich je povinno hradit zálohy na důchodové pojištění a kolik z nich si platí nemocenské pojištění. Příslušné údaje jsou uvedeny v grafu 1.

Osoby samostatně výdělečně činné, pro něž je tato činnost činností hlavní a podnikání je pro ně zpravidla jediný zdroj příjmů, mají povinnost platit pojistné na důchodové pojištění vždy. A to i v případě, kdy jsou tzv. ve ztrátě. U osob, pro které je podnikání vedlejší výdělečnou činností, tj. u lidí, kteří jsou kromě toho například ještě zaměstnaní, je účast na důchodovém pojištění závislá na dosažených příjmech po odpočtu výdajů. Např. pro rok 2004 byla stanovena hranice ve výši alespoň 40 410 Kč.

Údaje o počtu OSVČ vykonávajících činnost z podkladů České správy sociálního pojištění se odchyľují od údajů o aktivních fyzických osobách-podnikatelích vykazovaných v databázi RES. Podle údajů v tabulce 3 se počet OSVČ snížil až v roce 2004 a pokles pokračoval i v roce 2005, pro který RES ještě nemá údaje.

Zajímavým jevem je i to, že ještě v roce 2004 se zvýšil počet OSVČ, které platí příspěvky na důchodové pojištění. Díky tomuto vývoji se zmenšoval rozdíl mezi počtem OSVČ vykonávajících činnost a počtem OSVČ povinných platit zálohy na důchodové pojištění. Ke snížení došlo až v roce 2005.

Z údajů o celkovém počtu osob samostatně výdělečně činných vykonávajících činnost vyplývá, že jen zhruba třetina z nich si platí nemocenské pojištění. Není pro ně povinné. Počet takto pojištěných osob se navíc v období 2001 až 2005 sice pomalu, avšak plynule snižoval. Tento vývoj ukazuje na to, že nemocenské pojištění se osobám samostatně výdělečně činným nevyplácí a tak tato skupina obyvatel se podílí stále méně na státem řízeném nemocenském pojištění.

Tabulka 3: Vývoj OSVČ

Pramen: Účetní zprávy ČSSZ za příslušné roky,

meziroční index v %

	2002	2003	2004	2005
OSVČ vykonávající činnost	101,8	101,8	95,8	96,0
z toho:				
povinné platit zálohy na důchodové pojištění	102,2	100,2	116,5	97,5
účastny nemocenského pojištění	96,3	98,8	92,9	89,9

Poznámka: údaje k září daného roku

- **VŠPS a OSVČ** Dalším zdrojem informací o vývoji počtu osob samostatně výdělečně činných jsou údaje vyplývající z Výběrového šetření pracovních sil. Toto zjišťování zahrnuje zhruba 25 tisíc bytů a 63 tisíc respondentů, provádí se čtvrtletní periodicitou. Kriteřiem pro zařazení respondenta do konkrétní skupiny je jeho aktivita na trhu práce v referenčním týdnu, nikoli tedy jeho obvyklá činnost.

Podle tohoto zjišťování se v letech 2001 až 2004 zvýšil počet osob samostatně výdělečně činných o téměř 8 %. Jejich vývoj ukazuje tabulka 6. Do této kategorie se zařazují členové produkčních družstev, pracovníci na vlastní účet (podnikatelé bez zaměstnanců), zaměstnaní ve vlastním podniku (podnikatelé se zaměstnanci), přičemž za zaměstnané ve vlastním podniku se považují i pomáhající rodinní příslušníci.

Podle tohoto zdroje informací (viz tabulka 4) tvořili nejčetnější skupinu v daném období podnikatelé bez zaměstnanců, jejichž podíl na celkovém počtu OSVČ se zvýšil ze 66 % (2001) na více než 70 % (2004). Druhou nejčetnější skupinu představovali podnikatelé se zaměstnanci, jejich podíl se však v období 2001 až 2004 snižoval, a to z necelých 25 % na 23 %.

Klesající tendenci vykázal také počet členů produkčních družstev, a to z necelých 6 % na polovinu.

Tabulka 4: Podíl jednotlivých kategorií OSVČ

Pramen: Výběrové šetření pracovních sil, ČSÚ

	2001	2002	2003	2004
Zaměstnavatelé	24,6	24,1	23,5	23,0
Pracující na vlastní účet	66,0	67,7	69,3	70,2
Členové produkčních družstev	5,8	4,5	3,3	3,0
Pomáhající rodinní příslušníci	3,7	3,6	3,9	3,8

v %

Poznámka: údaje za poslední čtvrtletí daného roku

Tabulka 5: Fyzické osoby-podnikatelé podle počtu zaměstnanců

Pramen: ČSÚ 2005, vlastní propočty

	2001	2002	2003	2004
Celkem	963 537	981 294	907 697	864 155
Podíl FO bez zaměstnanců	87,1	87,8	86,8	85,9
Podíl FO se zaměstnanci	12,9	12,2	13,2	14,1

v %

Poznámka: v celkovém počtu fyzických osob jsou zařazeny jen ty, které údaj o zaměstnancích uvedly

- **Porovnání údajů o drobných podnikatelích**

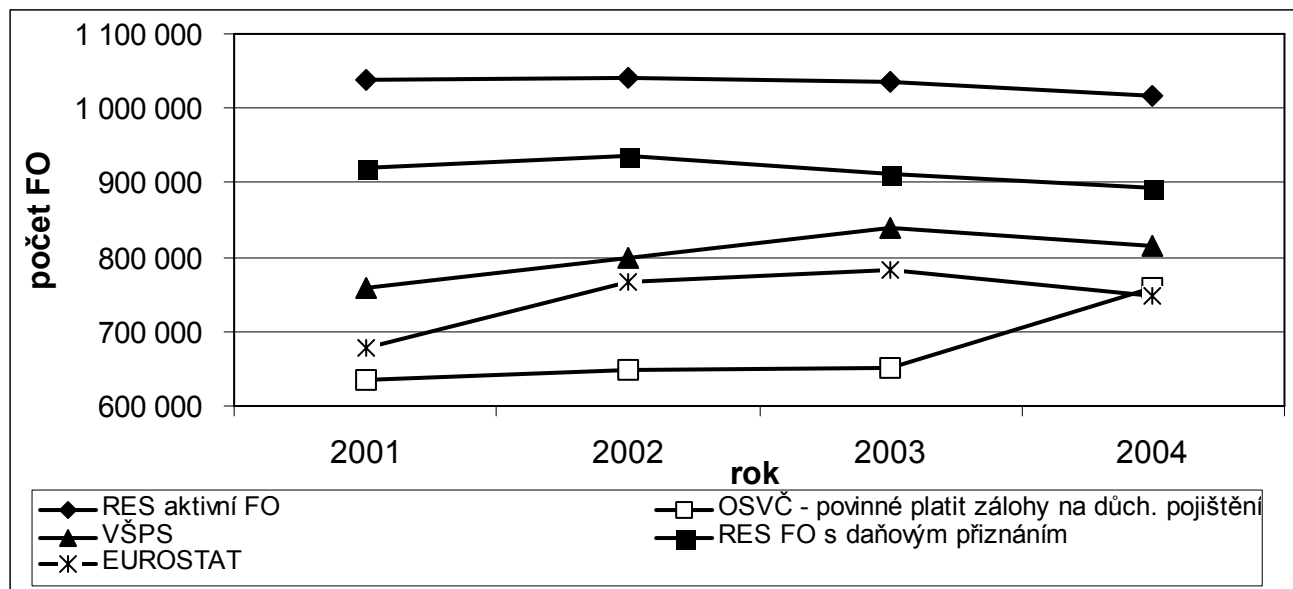
Z předchozího je zřejmé, že údaje o celkovém počtu drobných podnikatelů se podle jednotlivých databází liší. Graf 2 ukazuje, že se neliší pouze údaje v absolutním vyjádření a i pokud jde o jejich trend a v některých případech, kde je možné srovnávat, i ve struktuře.

Ve srovnání s údaji z databáze RES (tabulka 5) je podíl podnikatelů bez zaměstnanců podle VŠPS mnohem nižší. RES uvádí pro rok 2004 téměř 86 %, což je o téměř 16 p.b. více. Hlavním rozdílem je patrně započítávání členů produkčních družstev a pomáhajících rodinných příslušníků

V tabulce 7 je sice pro rok 2004 uvedeno podíl podnikatelů bez zaměstnanců ve výši 73 %, ale v tomto roce téměř 15 % fyzických osob-podnikatelů počet zaměstnanců vůbec nevedlo. Podíl těch, kteří neuvádějí počet zaměstnanců se navíc zvyšuje protože v roce 2001 jich bylo pouze 7 %. Údaje v tabulce 5 jsou počítány pouze z osob, které údaj o zaměstnancích vyplnily. Je však jasné, že v České republice představují malé firmy bez zaměstnanců minimálně tři čtvrtiny z celkového počtu.

Porovnáme-li počet podnikatelů se zaměstnanci, RES vykazuje pro rok 2004 jejich podíl ve výši 14,1 %, což je ve srovnání s rokem 2001 růst o 1,2 p.b. Výběrové šetření pracovních sil udává v daném, období naopak snížení podílu této kategorie drobných podnikatelů a navíc z podstatně odlišných hodnot, a to z 24,6 % v roce 2001 na 23 % v roce 2004.

Graf: 2: Vývoj počtu drobných podnikatelů

Tabulka 6: FO podle různých zdrojů

	2001	2002	2003	2004
RES aktivní FO	1 037 032	1 040 150	1 036 702	1 015 324
OSVČ - povinné platit zálohy na důch. pojištění	635 429	649 608	651 177	758 861
VŠPS	757 345	797 866	839 060	816 134
RES FO s daňovým přiznáním	919 858	936 403	910 629	894 254
EUROSTAT	678 000	768 000	783 000	747 000

• **O čem rozdíly vypovídají?**

Z tabulky 6 vyplývá několik skutečností. Podíl fyzických osob, které v daném roce podaly daňové přiznání, na celkovém počtu aktivních fyzických osob podle RES se v daném období jen mírně snížil, a to z 89 % v roce 2001 na 88 % v roce 2004. Mnohem nižší podíl fyzických osob, které jsou povinny platit zálohy na důchodové pojištění, vykázal však opačný trend, a to zvýšení ze 61 % na 75 %.

V daném období se postupně sblížovaly údaje vyplývající z databáze RES a z výběrového šetření pracovních sil. Zatímco v roce 2001 činil podíl podnikajících fyzických osob podle VŠPS na počtu uváděném v databázi RES pouze 73 %, v roce 2004 to bylo už 75 %. Rozdíl mezi oběma databázemi je poplatný jak metodice zjišťování aktivních fyzických osob z celkového počtu registrovaných, tak i metodice zjišťování v rámci VŠPS.

Rovněž rozdíly mezi vykazovaným počtem fyzických osob v databázi EUROSTAT a RES se postupně zmenšují, i když s výkyvy. Na počátku daného období představovaly údaje databáze EUROSTAT vzhledem k údajům RES 65 % (nejméně ze všech srovnávaných zdrojů), na konci tohoto období to bylo již 74 %. Příčinou jsou patrně změny, ke kterým průběžně dochází v databázi RES, pokud jde o počet aktivních fyzických osob-podnikatelů, a které se promítají i do předchozích období.